

การบริหารตามแนวพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
THE MANAGEMENT BASED ON BUDDHIST PRINCIPLES TO ENHANCE THE
CAPACITY OF MORAL EDUCATION MONKS IN SCHOOLS

ฉัตรชัย ชมชาวี

Chatchai Chomcharee

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus

Email: chatchaichomchari@gmail.com



วันที่รับบทความ: 28 มีนาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ: 22 เมษายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ: 23 เมษายน 2567

Received: March 28, 2024; Revised: April 22, 2024; Accepted: April 23, 2024

บทคัดย่อ

การบริหารตามแนวพุทธธรรม เพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นการ
บริหารที่ใช้หลักธรรมควบคู่กับหลักทางด้านการบริหารการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนา
หน่วยงาน คือ พระพุทธศาสนาได้ยกระบบและเคียงคู่ไปกับสรรพวิทยาของมวลมนุษย์ เพื่อให้องค์ความรู้แห่ง
พุทธธรรมปรากฏอยู่ท่ามกลางความเป็นสรรพวิชา บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารตามแนว
พุทธธรรม เพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมใน
พระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักศีลธรรม และจริยธรรม มุ่งเน้นให้รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต ใน
ปัจจุบันโดยเฉพาะการบริหารงานตามแนวพุทธธรรมนั้น นับว่ามีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้อยู่ร่วมกันอย่างมี
ความสุข มีการพัฒนาที่ยั่งยืนและประสบความสำเร็จในองค์การ โดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ยึด
หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สังคมยอมรับ มาเสริมสร้างศักยภาพ โดยมีหลักการบริหารตามแนวพุทธธรรม
คือ ธรรมะสำหรับการบริหารจัดการดังนี้ 1) หลักธรรมาธิปไตย คือ การมีหลักยึดเป็นมาตรฐาน และ
ดำเนินการตามหลักการอย่างมั่นคง 2) หลักพรหมวิหาร คือ การใช้ความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา 3)
การเลียงความลำเอียงหรืออคติ 4) การเลียงการทำงานที่มีโทษ เช่น เว้นจากการคบคนชั่วเปนมิตร โดยบูรณา
การควบคู่กับหลักธรรมที่ใช้ ครองตน ครองคน และครองงาน หลักสัปปุริสธรรม 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้
คนเป็นสัปปุรุษ คือเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม มีสัมมาทิฐิ กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความรู้ มีปัญญา หรือมีมุมมองที่

ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน คือ 1) ด้านเนื้อหาแล
หลักสูตร 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านผลิตและการใช้สื่อ 4) ด้านการวัดและประเมินผล 5) ด้าน
การวิจัยในชั้นเรียน 6) ด้านคุณลักษณะและเจตคติ ให้มีประสิทธิภาพในการสอนศีลธรรมแก่ เด็ก และ
เยาวชน ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนต่อไป

คำสำคัญ: การบริหาร, พุทธธรรม, ศักยภาพพระสอนศีลธรรม

Abstract

The management based on Buddhist principles to enhance the capacity of moral education monks in schools is an approach that combines Buddhist teachings with educational administration principles. This approach aligns with the strategy of developing the institution, where Buddhism is elevated and integrated with all forms of human knowledge, ensuring that Buddhist wisdom is present alongside all disciplines. The purpose of this article is to study the management approach based on Buddhist principles to enhance the capacity of moral education monks in schools. The study found that the Buddhist principles in Buddhism consist of moral and ethical teachings, focusing on understanding the truths of the world and life. In the current context, particularly in management, these Buddhist principles play a significant role in fostering peaceful coexistence, sustainable development, and organizational success. Moral education monks in schools adhere to the Buddhist principles that society recognizes to enhance their capacity, with key management principles based on Buddhism being: 1) Principle of Dhamma Governance. Having a standard principle and steadfastly following it. 2) Principle of Brahmavihara: Practicing kindness, compassion, sympathetic joy, and equanimity. 3) Avoiding Bias or Prejudice. 4) Avoiding harmful practices, such as refraining from associating with evil companions. These are integrated with the principles for managing oneself, others, and work, known as the Seven Sappurisa Dhamma, which are the qualities that make a person virtuous, possessing right view, knowledge, and wisdom that aligns with reality. To enhance the capacity of moral education monks in schools, the focus areas are: 1) Content and Curriculum 2) Teaching and Learning Management 3) Production and Use of Educational Media 4) Assessment and Evaluation 5) Classroom Research 6) Characteristics and Attitudes. These areas aim to improve the effectiveness of moral education for children and youth provided by moral education monks in schools.

Keywords: Administration, Buddhist principles, The capacity of moral education monks

บทนำ

สภาพของสถานการณ์สังคมไทยในปัจจุบันชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาวิกฤตอันน่าเป็นห่วงจากการพัฒนาที่ขาดความสมดุล โดยมุ่งสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วทำให้บุคคลและสังคม รวมทั้งโครงสร้างและกลไกการบริหารและการจัดการต่างๆ ปรับตัวตามไม่ทันเกิดความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาทางวัตถุกับการพัฒนาทางจิตใจ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545 : 35) ก่อให้เกิดปัญหานานัปการ โดยเฉพาะต่อเด็กและเยาวชนในวัยเรียน ปัญหาที่สำคัญที่พบมากคือ การละเมิดศีล 5 ในประเด็นต่างๆ เช่น การทำร้ายกันจนถึงแก่ชีวิตหรือการเบียดเบียนกัน การฉ้อราษฎร์บังหลวง การล่วงละเมิดทางเพศ การไม่มีความซื่อสัตย์ต่อกัน และการดื่มสุราหรือเสพยาเสพติดเป็นต้น จากการศึกษา พบว่า รากเหง้าแห่งปัญหาที่แท้จริงคือการที่นักเรียนขาดการกลมกลืนจิตใจและปลูกฝังในเรื่องศีลธรรม จริยธรรม จนทำให้ความสานึกต่อหน้าที่ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี การใช้สติพิจารณาอย่างคิด ลดน้อยถอยลงและแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกที่ไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมรอบตัวของนักเรียนที่ยุง ส่งเสริม ชักจูงและโน้มน้าวอย่างต่อเนื่องด้วยรูปแบบที่มีการพัฒนาอย่างหลากหลาย ทำให้ยากต่อการควบคุม ป้องกัน และแก้ไขปัญหานักเรียน ให้สัมฤทธิ์ผลได้ภายใต้การเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ เว้นแต่นักเรียนจะถูกจัดระเบียบทางความคิด จนมีจิตใจที่ใฝ่ดีและมีพลังใจที่เข้มแข็งมีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นภูมิคุ้มกันเหตุปัจจัยในทางเสื่อมที่จะเข้ามาทำลายคุณภาพชีวิตที่ดีงามได้ด้วยหลักธรรมทางศาสนา (กระทรวงวัฒนธรรม, 2548 : 22)

การจะพัฒนาคนให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่เด็ก เพราะเด็กจะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมต่อไป สถาบันที่มีส่วนร่วมส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กนั้น ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา เป็นต้น สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่เด็กเกี่ยวข้องและเริ่มเรียนรู้การดำรงชีวิต และได้รับการสั่งสอนให้เป็นคนดีเสริมสร้างคุณธรรมที่พึงประสงค์ แต่ในปัจจุบันผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องไปประกอบอาชีพหาเลี้ยง สถาบันการศึกษาที่มีหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน (วิมลรัตน์ ติรมาศวณิ, 2538 : 6)

การบริหารตามแนวพุทธธรรมก็เป็นอีกแนวทางที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารสถานศึกษาให้เกิดความเป็นธรรม และพัฒนาได้อย่างยั่งยืน โดยใช้ระบบตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์บริหารจัดการ ดังเช่น ได้นำเสนอพุทธวิธีบริหารไว้ 5 ประการ ได้แก่ การวางแผน การจัดการองค์ การงานบุคลากร การอำนวยความสะดวก และการกำกับดูแล (บุญทัน ดอกโธสง, 2528 : 85)

ดังนั้น การบริหารตามแนวพุทธธรรม (Educational Administration Based with Buddha-Dhamma) ทั้งนี้เพราะพุทธธรรมเป็นนามธรรมสูงกว่าความรู้สมัยใหม่ พุทธธรรมจึงสามารถครอบคลุมทั้งวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ได้ทั้งหมด ผู้เขียนจึงสนใจที่จะนำเสนอการบริหารตามแนวพุทธธรรม เพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งมีประเด็นที่นำเสนอประกอบด้วย แนวคิดการบริหารตามแนวพุทธธรรม การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์การ และการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิผลต่อไป

แนวคิดการบริหารตามแนวพุทธธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารตามแนวพุทธธรรม (Educational Administration Based with Buddha-Dhamma) การบริหารตามแนวพุทธธรรม เป็นอีกแนวทางที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารสถานศึกษา พัฒนาศักยภาพในการเรียนการสอน ให้เกิดความเป็นธรรมและพัฒนาได้อย่างยั่งยืน โดยใช้ระบบตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ดังเช่น พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำเสนอพุทธวิธีบริหารไว้ 5 ประการ ได้แก่ การวางแผน การจัดการองค์การ งานบุคลากร การอำนวยการ และการกำกับดูแล ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหาร และการบริหารตามแนวพุทธธรรม ไว้ดังนี้

แนวคิดการบริหาร

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา ความหมายของการบริหารสถานศึกษา และความสำคัญของการบริหารสถานศึกษา ดังนี้

คำว่า “การบริหารการศึกษา” หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุกๆ ด้าน นับแต่ บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม คุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกันกับความต้องการของสังคม โดยกระบวนการต่างๆ ที่อาศัยควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคล และอาศัยทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่างๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่

นอกจากนี้ นพพงษ์ บุญจิตราดุล (2557, หน้า 4) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุกด้าน นับตั้งแต่บุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถพฤติกรรมและคุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกันกับความต้องการของสังคมโดยกระบวนการที่อาศัยควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคลและอาศัยทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่

อย่างไรก็ตาม นพพงษ์ บุญจิตราดุล (2557, หน้า 4-8) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุกด้าน นับตั้งแต่บุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถพฤติกรรมและคุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกันกับความต้องการของสังคมโดยกระบวนการที่อาศัยควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคลและอาศัยทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่

และ บรรจบ บุญจันทร์ (2556) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้บริหารและสมาชิกในองค์กร เพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์การ

สรุปว่า ลักษณะการบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) เป็นศาสตร์สังคม ซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกับ วิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัย

ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคน ที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อม การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts) ปัจจัยสำคัญการบริหารที่สำคัญมี 4 อย่าง ที่เรียกว่า 4 Ms ได้แก่ 1. คน (Man) 2. เงิน (Money) 3. วัสดุสิ่งของ (Materials) 4. การจัดการ (Management)

แนวคิดการบริหารตามแนวพุทธธรรม

พระอัครเดช ญาณเตโช (2557 : ออนไลน์) การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting things done through other people) เมื่อว่าตามคานิยามนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์

การศึกษาพุทธวิธีบริหารในครั้งนีขอใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหารมีอยู่ 5 ประการตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางเนื้องานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organization หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

ในพุทธวิธีเกี่ยวกับวางแผนนี้ สิ่งที่สำคัญมากคือผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้บริหารต้องมีจักขุมา แปลว่า มีสายตาที่ยาวไกล คือมองการณ์ไกล วิสัยทัศน์ ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้สมาชิกภายในองค์กรยอมรับและดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางนั้นองค์กรทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดจุดหมายปลายทางในพระพุทธศาสนาไว้ว่า การประพฤติปฏิบัติธรรมทุกอย่างมีเป้าหมายสูงสุดที่จุดเดียวคือวิมุตติ (ความหลุดพ้นทุกข์)

ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเทียบมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม ฉันทิ ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียวคือวิมุติรส ฉันทินัน)”

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549 : 23) ได้กล่าวในหนังสือพุทธวิธีบริหารไว้ว่า ผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย เขายึดถือคิดว่า ถูกต้องไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคน เขากล้าตาคิดสนใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม โดยไม่พยายามลดยตัวหนีปัญหา เขาก็คิดว่า อำนาจหน้าที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขายอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่า นั่นคือ ประโยชน์สุขส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”

นอกจากนี้ (บรรจง ลาวะลี, 2562) ได้สรุปคุณธรรมสำหรับผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 ไว้ว่า ผู้บริหารสามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทการบริหารจัดการ ประกอบด้วย หลักการครองตน ครองคน และครองงาน เป็นการใช้หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้ผู้บริหาร ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลต่อบุคลากรทุกคนในสถานศึกษา หรือในหน่วยงาน ได้ดำเนินการในการบริหารจัดการทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการดำเนินชีวิตส่วนตัว (การครองตน) การปกครองคน (การครองคน) และการควบคุมดำเนินการบริหารงาน (การครองงาน) ให้เกิดความสมดุลลงตัวสอดคล้องกัน ตลอดจนให้เกิดการบริหารจัดการและบริหารงาน คือ การบริหารตนเองการบริหารคน และการบริหารงานตามหลักการบริหารงานในทางทฤษฎีทางการบริหาร กระบวนการในการบริหารงานต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างสมบูรณ์ จะมีผลทำให้เกิดความรักความสามัคคี ในหมู่คณะเกิดการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง เป็นผลดีกับสถานศึกษา องค์กร หน่วยงาน ตลอดจนประเทศชาติ และผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดคือ ผู้ร่วมหน่วยงาน และสังคม จะมีความสุขที่มีผู้นำหรือผู้บริหารที่มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นที่ตั้งในการบริหารงานอย่างแท้จริง

และ (พระมหาฉัตรชัย อภิขโย, จักรี ศรีจารุเมธีญาณ, 2564) ได้สรุปการบริหารงานตามแนวหลักพุทธธรรมไว้ว่า หลักธรรมสำหรับการบริหาร หมายถึง หลักธรรม หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านักบริหารคงไม่สามารถจะทำงานให้ประสบผลสำเร็จได้ถ้ายึดอัตตาหรือเอาตนเองเป็นที่ตั้งการบริหารที่จะได้ทั้งคนและงานหรือคำโบราณกล่าวไว้ว่า “จะทำอะไรก็ตาม ควรทำในลักษณะ “บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น” หรือซึ่งคำพังเพยก็มีไว้คือ “น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย” การบริหาร คือการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในหน่วยงานนั้นๆ ช่วยกันทำ นอกจากนี้แล้ว คงจะต้องอาศัยคนที่เกี่ยวข้องด้วย ได้ช่วยกันทำ นี่คือน้ำใจสำคัญ เป็นคำสำคัญที่นักบริหารจะต้องท่องให้ขึ้นใจ นักบริหาร หรือผู้บริหาร ไม่สามารถทำงานสำเร็จได้ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือร่วมใจจากคนเหล่านั้น ฉะนั้น ผู้บริหารจะต้องอาศัยศิลปะในการบริหารหรือใช้ภาวะผู้นำ จึงจะสามารถบริหารงานได้อย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จได้การบริหารที่จะได้ทั้งคนและงาน ต้องใช้ทั้ง “ศาสตร์และศิลป์” เป็นเรื่องสำคัญ และควรเพิ่มเข้ามาอีก คือต้องใช้ทั้ง “ศาสตร์และศิลป์” คือ ต้องนำหลักคุณธรรมทางศาสนาใช้ในการบริหารด้วย จึงจะทำให้เป็นเกราะคุ้มครองตนเองให้พ้นภัยทั้งหลายทั้งปวง

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การบริหารตามแนวพุทธธรรม หมายถึง การนำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์กับวิชาสมัยใหม่ มีคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ 1) จักขุมา มีปัญญามองไกล ต้องมีความชำนาญในการใช้ความคิด 2) วิตุโร มีการจัดการธุระได้ดี ต้องมีความชำนาญด้านเทคนิค 3) นิสสยสัมปันโน มีการพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ต้องมีความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ จะเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การเพียรพยายามขัดเกลาจิตตน ด้วยการเพิ่มปัญญา วิชา อันเป็นตัวความรู้ให้สามารถบริหารตนได้มากพอสมควร ที่สอดคล้องกันสังเคราะห์ได้ตามภาพที่ 1



ภาพที่ 1 การบริหารตามแนวพุทธธรรม

การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

การบริหารตามแนวพุทธธรรม หมายถึง การนำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์กับวิชาสมัยใหม่ มีคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ 1) จักขุมา มีปัญญามองไกล ต้องมีความชำนาญในการใช้ความคิด 2) วิตุโร มีการจัดการธุระได้ดี ต้องมีความชำนาญด้านเทคนิค 3) นิสสยสัมปันโน มีการพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ต้องมีความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ จะเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การเพียรพยายามขัดเกลาจิตตน ด้วยการเพิ่มปัญญา วิชา อันเป็นตัวความรู้ให้สามารถบริหารตนได้ เมื่อพิจารณาพุทธวิธีบริหารในประเด็นที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก และการกำกับดูแล ตามลำดับดังต่อไปนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549 : 5-22)

1) พุทธวิธีในการวางแผน คือ การใช้วิสัยทัศน์กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และพันธกิจให้ชัดเจน เพื่อให้สมาชิกได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้สมาชิกภายในองค์กรยอมรับ และดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางนั้น องค์กรทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้

2) พุทธวิธีในการจัดองค์กร คือ การกระจายอำนาจ การให้ความเคารพซึ่งกันและกัน หมายถึง ลูกน้องต้องให้ความเคารพหัวหน้า ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อน และการใช้คนให้เหมาะกับงานในองค์กร

3) พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล คือ การจัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากร การจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานตามความรู้ความสามารถ มีระบบการให้รางวัลและการลงโทษ นั่นคือ ใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษ

4) พุทธวิธีในการอำนวยการ คือ การสื่อสารเพื่อการบริหารการดำเนินงาน ใช้หลัก 4ส. (ที.สี. (ไทย) 9/189/161) ได้แก่ 1) สันทัสสนา (แจ่มแจ้ง) หมายถึง อธิบายขั้นตอนการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน แจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย 2) สมทพนา (จงใจ) หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์ จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกว่าจะต้องฟันฝ่าให้ไกลและไปให้ถึง 3) สมุตเตชนา (แก้กลัวกลัว) หมายถึง ปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย และ 4) สัมปหังสนา (ร่าเริง) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน และความสามารถในการจงใจคนของพระพุทธเจ้า ตรงกับพระสมัญญาว่า ตถาคต หมายถึง คนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น (ที.ม. (ไทย) 10/211/255) พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูงมาก เพราะทรง สอนให้รู้ (ยถาวาทิ) ทำให้ดู (ตถากาโร) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาทิ ตถากาโร) ยิ่งไปกว่านั้น การสั่งการแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่ายเพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแบบธรรมาธิปไตย ดังที่ทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำมาดี ซึ่งเรียกว่าอธิปไตย 3 ประการ ดังนี้ (อง.ต.ก. (ไทย) 20/479/176) 1) อุตตาริปไตย การทำความดีเพราะยึดผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้ง 2) โลกาธิปไตย การทำความดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่อง นั่นคือ ยึดทัศนคติหรือค่านิยมจากคนอื่นเป็นที่ตั้ง 3) ธรรมาธิปไตย การทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ นั่นคือยึดธรรมคือหน้าที่เป็นสำคัญ

5) พุทธวิธีในการกำกับดูแล คือ การควบคุม การกำกับดูแลสมาชิกภายในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลองค์กรเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน ทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ 10 ประการ (อง.ต.ก. (ไทย) 20/479/176) เช่น เพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ร้ายอายุยา เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ พระอัครเดช ญาณเตโช (2557 : ออนไลน์) กระทบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนใน

ทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา

การอำนวยความสะดวกให้เกิดการดำเนินงานในพระพุทธศาสนาต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะไม่มีระบบการใช้กำลังบังคับให้ปฏิบัติตามผู้นำในพระพุทธศาสนา การที่สมาชิกจะทำตามคำสั่งของผู้บริหารหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำในผู้บริหารเป็นสำคัญ อะไรคือความแตกต่างระหว่างผู้บริหารกับผู้นำ

ผู้บริหาร คือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นทำงานตามที่ผู้บริหารต้องการ

ผู้นำ คือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นต้องการทำงานตามที่ผู้นำต้องการ

ดังนั้น ผู้บริหารเชิงพุทธต้องมีภาวะผู้นำ คือ มีความสามารถในการจูงใจให้คนเกิดความต้องการอยากปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหาร

พระพุทธเจ้าทรงเพียบพร้อมด้วยอรรถกถาสมบัติและปริกขสมบัติจึงสามารถใช้ภาวะผู้นำบริหารกิจการพระพุทธศาสนาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อรรถกถาสมบัติที่สำคัญในการ

บริหารของพระพุทธเจ้าก็คือความสามารถในการสื่อสารกับคนทั่วไป ในการสื่อสารเพื่อการบริหารแต่ละครั้งพระพุทธเจ้าทรงใช้หลัก ๔ ส. ซึ่งคำอธิบายเชิงประยุกต์เข้ากับการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ดังต่อไปนี้

๑. สันทีสนา (แจ่มแจ้ง) หมายถึง อธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่ายในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒. สมาทปทา (จูงใจ) หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกว่าจะต้องฝืนให้ไกลและไปให้ถึงในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๓. สมุตเตชนา (แก้กลัวกลัว) หมายถึง ปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมายในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๔. สัมปหังสนา (ร่าเริง) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงานในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ส่วน พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549 : 38-39) ได้กล่าวไว้ว่า นักบริหารจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีต้องสร้างภาวะผู้นำ 3 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ทุติยปาปณิกสูตร ดังนี้ 1) จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจนั้นจะต้องรู้ว่าสินค้าไหนได้ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจะได้ราคาแพงในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้น จะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คนคุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill

คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด 2) วิรุโรร หมายถึง การจัดการธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชร ต้องดูออกกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัดคุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค 3) นิสยสัมปันโน หมายถึง ฟังพาทอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้นๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้คุณลักษณะที่สามนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อนขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

และ อานนท์ เมธีวรฉัตร, (2562 : 15) ได้ศึกษา รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะด้านการสอนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 4 สามารถนำไปสู่แนวทางในการเสริมสร้างสมรรถนะด้านการสอนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 ประกอบด้วย 3 แนวทางได้แก่ 1) ด้านสมรรถนะด้านการสอนของพระสอนศีลธรรม 2) ด้านการส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะด้านการสอนพระสอนศีลธรรม 3) ด้านกิจกรรมในการส่งเสริม ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิวัฒน์ อ้นน่วม 9 ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะของครู สังกัดสถานงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา พบว่า รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะของครูมี 4 องค์ประกอบหลักได้แก่ 1)นโยบายในการส่งเสริมการพัฒนาประกอบด้วย การจัดระบบสรรหาคนเก่ง คนดี เข้าสู่วิชาชีพครู การจัดระบบในการพัฒนาครูประจำการ การสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของครู และการกระจายอำนาจในการปฏิบัติงานของครู 2)สมรรถนะของครูที่ต้องการประกอบด้วย ด้านความรู้ ด้านเจตคติ ด้านทักษะ 3)กิจกรรมการพัฒนาประกอบด้วยการพัฒนาความรู้ การพัฒนาด้านเจตคติ และการพัฒนาทักษะ 4)กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาประกอบด้วย การวางแผนการพัฒนา การดำเนินการตามแผน การตรวจสอบและประเมินผลการพัฒนา และการปรับปรุงแก้ไข

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับการบริหารตามแนวพุทธธรรม เพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน การนำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนาประยุกต์กับวิชาสมัยใหม่ มีคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ 1) จักขุมา มีปัญญามองไกล ต้องมีความชำนาญในการใช้ความคิด 2) วิรุโรร มีการจัดการธุระได้ดี ต้องมีความชำนาญด้านเทคนิค 3) นิสยสัมปันโน มีการฟังพาทอาศัยคนอื่นได้ต้องมีความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การเพียรพยายามขัดเกลาจิตตน ด้วยการเพิ่มปัญญาวิชา อันเป็นตัวความรู้ให้สามารถบริหารตนได้ เมื่อพิจารณาเข้ากับพุทธวิธีบริหารทั้ง 5 ประการ คือ 1) การวางแผน 2) การจัดองค์กร 3) การบริหารงานบุคคล 4) การอำนวยการ และ 5) การกำกับดูแล เพื่อเพิ่มกระบวนการให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และบรรลุเป้าหมาย รู้จักงาน รู้จักบุคคล และประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่จะนำมาสอนเยาวชน และนักเรียนในสถานศึกษาตามเป้าหมาย สังเคราะห์ได้ตามภาพที่ 2



ภาพที่ 2 การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

สรุป

การบริหารตามแนวพุทธธรรม เพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นการบริหารที่ใช้หลักธรรมควบคู่กับหลักทางด้านการบริหารการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ ประสพการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคน ที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อม การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts) ปัจจัยสำคัญการบริหารที่สำคัญมี 4 อย่าง ที่เรียกว่า 4 Ms ได้แก่ 1. คน (Man) 2. เงิน (Money) 3. วัสดุสิ่งของ (Materials) 4. การจัดการ (Management) การบริหารตามแนวพุทธธรรม เพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน การนำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์กับ วิชาสมัยใหม่ มีคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ 1) จักขุมา มีปัญญามองไกล ต้องมีความซื่อสัตย์ในการใช้ความคิด 2) วิตุโร มีการจัดการธุระได้ดี ต้องมีความซื่อสัตย์ด้านเทคนิค 3) นิสสยสัมปันโน มีการพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ต้องมีความซื่อสัตย์ด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การเพียรพยายามขัดเกลาจิตใจตน ด้วยการเพิ่มปัญญา วิชา อันเป็นตัวความรู้ให้สามารถบริหารตนได้ เมื่อพิจารณาเข้ากับพุทธวิธีบริหารทั้ง 5 ประการ คือ 1) การวางแผน 2) การจัดองค์กร 3) การบริหารงานบุคคล 4) การอำนวยความสะดวก และ 5) การกำกับดูแล เพื่อเพิ่มกระบวนการให้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และบรรลุเป้าหมาย รู้จักงาน รู้จักบุคคล และประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่จะนำมาสอนเยาวชน และนักเรียนในสถานศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชนะพงษ์ กล้ากลกิจ. (2562). การประยุกต์หลักสัปปุริสธรรม 7 กับการบริหารงานสมัยใหม่. หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2(1), 99-110.
- บรรจง ลาวะลี. (2562). คุณธรรมสำหรับผู้บริหารในศตวรรษที่ 21. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์, 3(1), 51-65.
- พระครูสมุห์ประมวล ปภสฺสโร (นาคะเวช). (2562). การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. สารนิพนธ์วิชาการจัดการเชิงพุทธ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญฺโญ, ดร., พระมหาจีรวัฒน์กนฺตวณฺโณ (กันจฺญ),ดร., ดร.ถวิล คำโสภา. (2562). การพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง. วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น, 3(1), 96-117.
- พระมหาฉัตรชัย อภิไชโย, จักรี ศรีจารุเมธีญาณ. (2564). การบริหารงานตามแนวหลักพุทธธรรม. วารสารวิชาการรัตนบุศย์, 3(3), 56-65.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. (2553). คู่มือปฏิบัติงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. ขอนแก่น: โรงพิมพ์แอนนาออฟเซต ขอนแก่น.
- สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). คู่มือพระสอนศีลธรรม ปีงบประมาณ 2560. นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซน ปรีนติ้ง.
- อานนท์ เมธีวรฉัตร. (2562). รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะด้านการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 4. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, บัณฑิตศึกษปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, 7(2), 168-180.